

Κοινωνική Πολιτική

Τόμ. 1 (2013)

Κοινωνική Πολιτική

Τεύχος 1 / Απρίλιος 2013

Περίεχόμενα

Editorial

Δημήτρης Βονέρας

Ειδικά Άρθρα

Σάββας Ρομπόλης

Οικονομική Κρίση και Κοινωνικό Κράτος

Theodoros Papadopoulos and Antonios Roumpakis

From anti-social policy to generalized insecurity: The Greek crisis meets the decline of the European Social Model

Άρθρα

Τήνιος Πλάτων και Πουπάκης Σταύρος

Η Ασφαλιστική Μεταρρύθμιση και η Ιδιωτική Ασφάλιση στις Απόψεις της Κοινής Γνώμης: Πολυμεταβλητή Ανάλυση

Φερνάνς Ανδρέας

Η Κοινωνική Διάσταση της «Ευρώπης 2020»: Ρητορική και Πραγματικότητα

Τσακάλου Χριστίνα

Διαδικασίες Κοινωνικού Αποκλεισμού και Παροχή Υπηρεσιών των Μεταναστών Θυμάτων Σεξουαλικής Εκμετάλλευσης στην Ελλάδα

Η Ασφαλιστική Μεταρρύθμιση και η Ιδιωτική Ασφάλιση στις Απόψεις της Κοινής Γνώμης: Πολυμεταβλητή Ανάλυση

Πλάτων Τήνιος, Σταύρος Πουπάκης

doi: [10.12681/sp.10545](https://doi.org/10.12681/sp.10545)

Copyright © 2016, Πλάτων Τήνιος, Σταύρος Πουπάκης

Άδεια χρήσης [Creative Commons Αναφορά 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Τήνιος Π., & Πουπάκης Σ. (2017). Η Ασφαλιστική Μεταρρύθμιση και η Ιδιωτική Ασφάλιση στις Απόψεις της Κοινής Γνώμης: Πολυμεταβλητή Ανάλυση. *Κοινωνική Πολιτική*, 1, 37–64. <https://doi.org/10.12681/sp.10545>

Η Ασφαλιστική Μεταρρύθμιση και η Ιδιωτική Ασφάλιση στις Απόψεις της Κοινής Γνώμης: Πολυμεταβλητή Ανάλυση

Πλάτων Τήνιος και Σταύρος Πουπάκης

Πανεπιστήμιο Πειραιώς και Πανεπιστήμιο του Lancaster

Περίληψη: Στην στρατηγική προσαρμογής αναπτυγμένων χωρών στη γήρανση του πληθυσμού κρίσιμο ρόλο παίζει το σύστημα πολλαπλών πυλώνων, δηλαδή η πλαισίωση των δημοσίων συντάξεων με συμπληρωματικό μη-κρατικό σύστημα. Κρίσιμο για τις προοπτικές μιας τέτοιας στρατηγικής είναι αν η κοινή αντιλαμβάνεται τις σχέσεις μεταξύ των πυλώνων ως συμπληρωματικές ή συμπληρωματικές. Σε μια προσπάθεια να διερευνηθούν οι στάσεις της κοινής γνώμης στην Ελλάδα, διενεργήθηκε πανελλαδική έρευνα γνώμης σε μια περίοδο μακριά από την γενικευμένη συζήτηση για το ασφαλιστικό (Μάιος 2009). Η παρούσα ανάλυση εξετάζει, αξιοποιώντας τεχνικές πολυμεταβλητής ανάλυσης, τις επιπτώσεις στις απόψεις των ερωτωμένων διάφορων κοινωνικο-οικονομικών χαρακτηριστικών, της γενικότερης αντίληψης επί του ασφαλιστικού και της διαλλακτικότητας τους απέναντι σε αλλαγές. Στόχος η εξαγωγή συμπερασμάτων το κατά πόσο η κοινή γνώμη αντιλαμβάνεται την ιδιωτική ασφάλιση ως έναν τρίτο πυλώνα της ασφάλισης, ή ως ανταγωνιστική λύση.

1. Εισαγωγή: Η κρίση και το σύστημα πολλαπλών πυλώνων

Ο αναπτυγμένος κόσμος περιδινείται από το 2007 σε μια κρίση χρέους. Στις Ηνωμένες Πολιτείες, στο ΗΒ αλλά και αλλού εμφανίστηκε πρωτογενώς ως υπερδανεισμός εκ μέρους του ιδιωτικού τομέα. Το χρηματοπιστωτικό σύστημα διασώθηκε το 2008 μέσω της ανάληψης μεγάλου τμήματος του ιδιωτικού χρέους από το δημόσιο. Από το 2010 και μετά, το πρόβλημα μετεξελίχθηκε στον τρόπο με τον οποίο θα αντεπεξέλθει το Δημόσιο στα επιπλέον χρέη που η διάσωση δημιούργησε. Αντιθέτως, στην Ελλάδα και αλλού στο Νότο της Ευρώπης, το πρόβλημα ευρίσκετο *εξαρχής* στο μεγάλο ύψος του εθνικού χρέους, ένα ύψος που (με την επιδείνωση των μακροοικονομικών συνθηκών μετά το 2007) δύσκολα εξυπηρετείται (Χριστοδουλάκης, 2011, Χαρδούβελης, 2011).

Η γήρανση του πληθυσμού δεν έπαιξε *άμεσο* ρόλο στην εκδήλωση και εξέλιξη της παγκόσμιας κρίσης. Αντιθέτως, στην περίπτωση της Ελλάδας, η σχέση με τα ασφαλιστικά ελλείμματα της *κοινωνικής* ασφάλισης ήταν πολύ αμεσότερη. Η έκθεση Σπράου, εξάλλου, ανέφερε ρητώς ότι το 2007 ήταν το χρονικό όριο ως το οποίο θα υπήρχε ένα 'παράθυρο ευκαιρίας' για την λήψη διορθωτικών μέτρων στο σύστημα συντάξεων. (Επιτροπή Σπράου, 1997). Ο λόγος για αυτό ήταν η αναμενόμενη ήδη από τότε συνταξιοδότηση από το 2010 του πολυπληθούς τμήματος του πληθυσμού που αντιστοιχεί στην 'έκρηξη των γεννήσεων' της δεκαετίας του 50, σε συνδυασμό με ενδογενή προβλήματα. Όσο και αν υπήρχαν επαρκείς προειδοποιήσεις, αυτές αγνοήθηκαν, με αποτέλεσμα την συσσώρευση χρέους που μαστίζει την χώρα ακόμη.

Όσο και αν υπάρχουν διστάμενες απόψεις για τον ρόλο του ασφαλιστικού στην εκδήλωση της διεθνούς κρίσης το 2009, υπάρχουν διάχυτες ανησυχίες ότι η *έξοδος* από τη κρίση είναι, πιθανόν, ναρκοθετημένη. Είναι ευρύτατα γνωστό ότι η γήρανση συνεπάγεται τάσεις μείωσης και ρευστοποίησης αποταμιεύσεων, πράγμα που θα αντιστρατεύεται σταθερά τις προσπάθειες δημοσιονομικής σταθεροποίησης.

Η συνήθης ανταπόκριση στις αναπτυγμένες χώρες στο δημογραφικό πρόβλημα της δημόσιων συντάξεων είναι η ανάπτυξη συστήματος πολλαπλών πυλώνων. Με λίγα λόγια, δίδεται η δυνατότητα σε όσους έχουν την οικονομική επιφάνεια να φροντίσουν για μεγαλύτερο τμήμα της δικής τους οικονομικής κατάστασης μετά την συνταξιοδότηση. Με την συμμετοχή και μη κρατικοί φορέων στην αναπλήρωση υψηλότερων εισοδημάτων, αποδεσμεύονται πόροι του

Δημοσίου για άλλους σκοπούς, όπως την επικέντρωση στα χαμηλότερα εισοδήματα¹. Το ότι οι μη κρατικές συντάξεις συχνά επωφελούνται από φορολογικά και άλλα κίνητρα αλλά είναι και αντικείμενο κρατικής εποπτείας, ενισχύει την ερμηνεία της σχέσης δημόσιου-ιδιωτικού ως σχέση συνέργειας και όχι ευθείας αντίθεσης. Με άλλα λόγια αναζητείται μια νέα 'κατανομή εργασίας' μεταξύ ιδιωτικής και κοινωνικής ασφάλισης (Mitchell and Zeldes, 1996, Zweifel, 2000, Hinrichs, 2000) ως διακριτών πυλώνων στήριξης ενιαίου οικοδομήματος. Όπως αναφέρει και η Whitehead (2006, p. 696), ακόμη η διάκριση μεταξύ του τι είναι δημόσιο και τι ιδιωτικό είναι συχνά προβληματική². Όπως και να έχει το θέμα, η εμπλοκή περισσότερων εγγυητών διευκολύνει το Κράτος στην δημοσιονομική διαχείριση.

Η κεντρική ιδέα των πολλών μεταρρυθμίσεων στις συντάξεις τα τελευταία 20 χρόνια είχε αυτήν την στόχευση διεθνώς (EC, 2012, Καραβίτης 2011). Δηλαδή να εδραιωθεί αυτό το θεσμικό πλαίσιο που θα επέτρεπε την συνέργεια και, μέσω αυτής, την συμμετοχή στην ευθύνη, αλλά και την διάχυση του ρίσκου. Με άλλα λόγια, οι μεταρρυθμίσεις φιλοδοξούσαν να οικοδομήσουν ένα πλαίσιο συνεργασίας κρατικού και του συλλογικού/ επαγγελματικού πυλώνα³. Ο δεύτερος πυλώνας επικάθεται, συμπληρώνει και στηρίζει τον πρώτο κρατικό.

Αντιθέτως, αν δεν προβλεφθεί εξ αρχής μια 'δομική' αλληλοσυμπληρωνόμενη σχέση μεταξύ κρατικής και ιδιωτικής ασφάλισης, είναι πιθανόν οι σχέσεις που θα αναπτυχθούν να είναι ανταγωνιστικές. Στην πιο συνήθη εκδοχή, για να πεισθεί ένας ασφαλισμένος να καταβάλει επιπλέον ασφάλιστρα την στιγμή που καλύπτεται πλήρως από κρατικές παροχές, το πιο εύκολο επιχείρημα θα υποδαύλιζε τους φόβους ότι η κρατική ασφάλιση δεν θα είναι σε θέση να χρηματοδοτεί τις υποσχέσεις που και χορηγεί. Έτσι, αντί να συνοδεύει και συμπληρώνει την κρατική ασφάλιση, ελλείπει ενός πλαισίου συνεργασίας, τα συστήματα ωθούνται σε αμοιβαία αμφισβήτηση. Η αμφισβήτηση αυτή περνά σε μεγάλο βαθμό από το πώς αντιλαμβάνεται η κοινή γνώμη αυτή την σχέση κοινωνικής – ιδιωτικής ασφάλισης. Οι στάσεις μπορούν να ευνοούν την μεταρρύθμιση του κρατικού συστήματος. Μπορούν όμως και να προεξοφλούν τις σημερινές δομές και να αποτελούν ένα ακόμη λόγο συντηρητισμού και αντίστασης σε

¹ Δημιουργείται έτσι και ζήτηση για κρατικά χρεώγραφα ως οχήματα αποταμίευσης, διευκολύνοντας και την εξυπηρέτηση του δημοσίου χρέους.

² Ο Τήνιος (2011) αναφέρεται στον χάραξη της διαχωριστικής γραμμής στις περιπτώσεις Τραπεζών και ΔΕΚΟ.

³ Η διεύρυνση του πεδίου ατομικής επιλογής, εγείρει όμως και ανησυχίες μήπως αυτή η 'ιδιωτικοποίηση του ρίσκου' ενέχει κινδύνους για τα μελλοντικά επίπεδα φτώχειας. (Burtless, 2009).

προωθούμενες αλλαγές. Η μελέτη αυτή εστιάζει εκεί ακριβώς: στο πώς η παράλληλη και ασυντόνιστη ύπαρξη ιδιωτικής ασφάλισης επηρεάζει τις θέσεις και απόψεις για το ασφαλιστικό.

Στην Ελλάδα, ο Ν3029/02 δημιούργησε ένα θεσμικό πλαίσιο για επαγγελματικές συντάξεις⁴. Όμως, παρά τις διακηρύξεις ακόμη και μετά την μεταρρύθμιση του 2010, το σύστημα παραμένει αμιγώς κρατικό (Καραβίτης 2011, Τήνιος, 2010, EC, 2012). Αυτό αφήνει το μη κρατικό χώρο ως σχεδόν αποκλειστικό πεδίο δραστηριοποίησης του τρίτου πυλώνα, πρωτίστως ασφαλιστικών εταιρειών, αλλά και τραπεζών με προϊόντα bancassurance. Ενώ υπάρχει αυξανόμενο ιδιωτικό ενδιαφέρον για την συνταξιοδοτική προστασία, η καθυστέρηση προναγγελθεισών δομικών αλλαγών στην κοινωνική ασφάλιση καθιστά τους κανόνες μελλοντικής συνεργασίας αδιευκρίνιστους και ασαφείς.

Η μακρά περίοδος αβεβαιότητας δημιουργεί άρα και τον κίνδυνο ανάπτυξης ανταγωνιστικών σχέσεων. Στο πλαίσιο αυτό έχει σημασία να εξεταστεί ο τρόπος με τον οποίο η κοινή γνώμη προσεγγίζει το θέμα των σχέσεων μεταξύ κοινωνικής και ιδιωτικής ασφάλισης: Είναι η ιδιωτική ασφάλιση στήριγμα της κρατικής ή μια ιδιωτική οδός διαφυγής από τα προβλήματα του κρατικού τομέα;

Το πώς η κοινή γνώμη κατανοεί και ‘διαβάζει’ το πρόβλημα των συντάξεων και αντιδρά σε προτεινόμενες αλλαγές είναι στο κέντρο του διεθνούς ενδιαφέροντος για το θέμα των συντάξεων. Το περίπλοκο των συνταξιοδοτικών αποφάσεων, ιδίως σε συστήματα που αφήνουν περισσότερο χώρο σε ατομικές αποφάσεις δημιουργεί παγίδες και καθιστά τις συντάξεις σημαντικό πεδίο για εφαρμογή των ‘Οικονομικών της Συμπεριφοράς. (Thaler and Sunstein, 2009²). Ο λόγος είναι η εκτίμηση ότι ατομικές αποφάσεις μπορούν να εκφεύγουν από το αυστηρό ορθολογικό μέτρο, σηματοδοτώντας ένα επιπλέον λόγο κρατικής ανάμειξης. Η κατάρτιση σχετικά με συνταξιοδοτικά θέματα είναι περίοπτο τμήμα του διεθνούς συντονισμού για τον ‘χρηματοοικονομικό αλφαριθμητισμό’ – financial literacy (OECD, 2011).

Τέλος, δεδομένου ότι οι όποιες αλλαγές στο ασφαλιστικό συνίστανται σε αλλαγή του κοινωνικού συμβολαίου μεταξύ γενεών, το αν προϋπάρχει η εμπιστοσύνη στο Κράτος και τι απαιτείται για να εμπεδωθεί αυτή δεν επιτρέπεται να αγνοούνται. Η ποιότητα διακυβέρνησης σύμφωνα με τους Barr and Diamond (2010) είναι ο αποφασιστικός παράγων στις

⁴ Βλ. τις αναφορές, κυρίως από νομική σκοπιά, στο Αμίτσης κ.ά, 2010.

μεταρρυθμίσεις συντάξεων, επισκιάζοντας πιο ‘τεχνικά’ ή ‘ιδεολογικά’ θέματα. Μια ‘Μεταρρύθμιση με Δόσεις’, όπως στην Ελλάδα, αφού αναιρεί ανά τακτά διαστήματα προηγούμενες δεσμεύσεις, ναρκοθετεί την εμπιστοσύνη και υποσκάπτει τις ίδιες τις προοπτικές. Οι O’Donnell and Tinios (2003) εξετάζοντας παλαιότερη Ελληνική δημοσκόπηση καταλήγουν ότι οι απόψεις της κοινής γνώμης είναι οι ίδιες προϊόν του συστήματος το οποίο πρόκειται να αλλάξει και έτσι δημιουργούν ένα είδος ‘δέσμευσης πορείας’ – path dependence- δηλαδή μια κατάσταση όπου θεσμοί αυτό-ενισχύονται (Pierson, 2000).

Αυτά στην θεωρία. Στην πολιτική πράξη όμως, η επίκληση της κοινής γνώμης γίνεται για να στηρίξει προεπιλημμένες αποφάσεις ή ως μέθοδος απαγόρευσης σκέψης ή προβληματισμού⁵. Το τι πιστεύει η Κοινή Γνώμη παρουσιάζεται ως θέσφατο, μονολιθικό, μη αποδεχόμενο αλλαγής και κωφό σε επιχειρήματα. Οι κατάλληλες ερωτήσεις συνήθως εξασφαλίζουν τις κατάλληλες απαντήσεις. Σε κατευθυνόμενες ερωτήσεις αυτού του είδους, η κοινή γνώμη παίζει τον ρόλο του καθρέφτη της μάγισσας, και επιβεβαιώνει τους προϋποθέσεις αυτών που διατυπώνουν το ερώτημα.

Το κείμενο που ακολουθεί, αν και αποδέχεται ότι κάποιου είδους αλλαγή στο καθεστώς που υπήρχε το 2009 ήταν αναγκαία, δεν έχει σκοπό να επιχειρηματολογήσει υπέρ του ενός ή του άλλου συστήματος. Παρουσιάζει και αναλύει μια έρευνα γνώμης που διεξήχθη στην Ελλάδα το 2009 σε ‘ανύποπτο χρόνο’ για το ασφαλιστικό. Η έρευνα σχεδιάστηκε για να εμβαθύνει στην σχέση κατανόησης και στάσεων για το ασφαλιστικό. Μια ενότητα ερωτήσεων ασχολείτο με το θέμα της ύπαρξης ιδιωτικών συντάξεων και το κατά πόσον αυτοί που είχαν προβεί σε ατομική ασφάλιση αντιμετώπιζαν το σύστημα με διαφορετικό τρόπο από τον λοιπό πληθυσμό.

2. Επισκόπηση της Ιδιωτικής ασφάλισης στην Ελλάδα

Πριν εξεταστεί η στάση της κοινής γνώμης έχει σημασία να υπάρχει εικόνα του πώς τοποθετείται η ελληνική ιδιωτική ασφάλιση με βάση διεθνείς συγκρίσεις. Όπως είδαμε, ο δεύτερος πυλώνας με την μορφή επαγγελματικών ταμείων ασφάλισης είναι κατ’ ουσίαν άγνωστος. Συνεπώς η μοναδική μη-κρατική ασφάλιση που υπάρχει στην Ελλάδα για την πλαισίωση των συντάξεων από τα Ταμεία είναι προγράμματα ασφάλισης του κλάδου Ζωής που προσφέρονται από ασφαλιστικές εταιρείες, δηλαδή προγράμματα του λεγόμενου ‘3^{ου} πυλώνα’.

⁵ Στις περιπτώσεις μεταρρυθμίσεων – επιτυχημένες και μη -που εξετάζει ο Tomson (2009), οι στάσεις και ο χειρισμός της κοινής γνώμης ανεδείχθη σε θέμα καθοριστικό για την επιτυχία.

Ο πίνακας 1 αναπαράγει συγκρίσιμα στοιχεία του ΟΟΣΑ για τις ιδιωτικές ασφάλισεις, και συγκεκριμένα την παραγωγή ασφαλιστρών. Παραθέτει στοιχεία για τα συνολικά ασφάλιστρα και για τα ασφάλιστρα ζωής, δηλαδή τα αποταμειωτικά προϊόντα πλησιέστερα στην συντάξεις κοινωνικής ασφάλισης. Για λόγους σύγκρισης αναπαράγονται και οι 'κοινωνικές εισφορές' από στοιχεία ESSPROS, αν και οι τελευταίες αφορούν και εισφορές για υγεία. Από τον πίνακα προκύπτουν τα εξής συμπεράσματα:

Πίνακας 1: Ιδιωτική ασφάλιση στην Ελλάδα και συγκρίσεις με άλλες χώρες, 2007 και 2000

		Ασφάλιστρα		Κοινωνικές εισφορές (%ΑΕΠ)	Κατά κεφαλήν ασφάλιστρα (\$ σε τιμές 2008)	
		σύνολο (%ΑΕΠ)	ζωής (%ΑΕΠ)		Σύνολο	Ζωής
2007	Ελλάδα	2.25%	1.11%	14.87%	590	290
	Ην. Βασίλειο	19.16%	15.03%	10.62%	8.412	6.600
	Κάτω Χώρες	8.32%	4.70%	21.02%	3.836	1.167
	Γαλλία	11.35%	7.35%	19.93%	4.617	2.991
	Ιταλία	6.71%	4.17%	15.28%	2.319	1.440
	Ισπανία	5.19%	2.22%	14.27%	1.563	670
2000	Ελλάδα	2.01%	1.04%	14.94%	253	131
	Ην. Βασίλειο	16.77%	12.76%	14.26%	4.414	3.357
	Κάτω Χώρες	9.52%	5.45%	21.67%	2.602	1.490
	Γαλλία	9.02%	6.25%	19.77%	2.231	1.546
	Ιταλία	5.75%	3.37%	14.75%	1.244	728
	Ισπανία	6.47%	3.78%	14.82%	1.093	638

Πηγή: Insurance Statistics, OECD (2011) & Κοινωνικές εισφορές Eurostat, ESSROS.

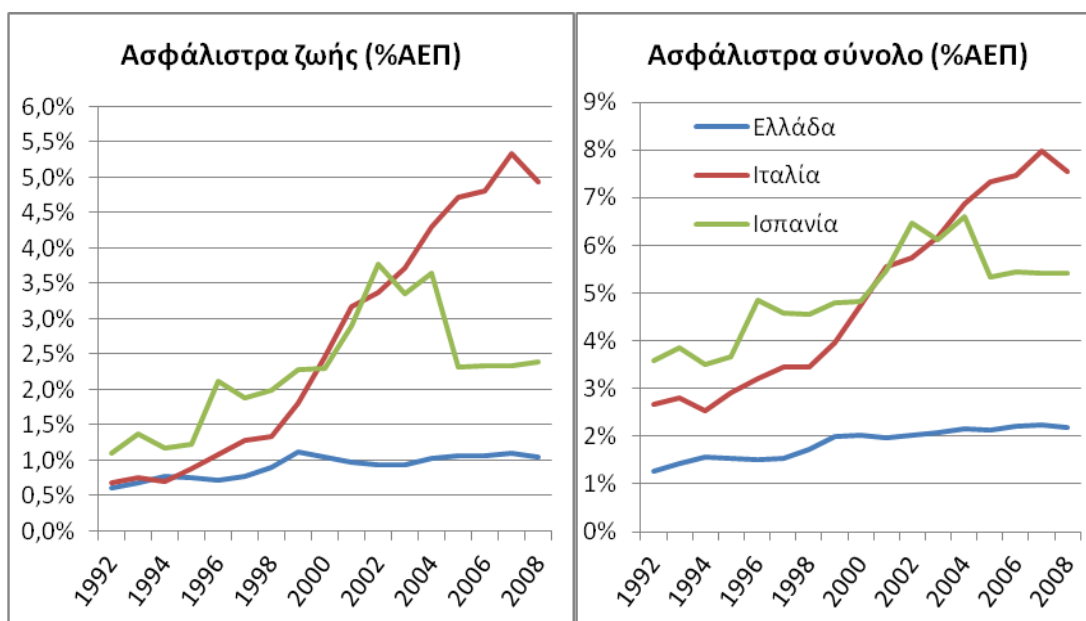
- Τα ασφάλιστρα είναι ιδιαίτερα χαμηλά σε σχέση με άλλες χώρες που βασίζονται στον πρώτο πυλώνα ασφάλισης, είτε αντίστοιχου επιπέδου ανάπτυξης (Ισπανία, Ιταλία), είτε με 'ώριμη' ασφαλιστική αγορά, όπως η Γαλλία. Η απόσταση από χώρες με αναπτυγμένο δεύτερο πυλώνα συντάξεων όπως η Αγγλία και οι Κάτω χώρες είναι μεγαλύτερη.
- Τα ασφάλιστρα είναι χαμηλά ακόμη και σε χώρες με υψηλή δαπάνη κρατικών συντάξεων, όπως η Ιταλία. Στην κατανομή εργασίας μεταξύ ιδιωτικής και κοινωνικής ασφάλισης η κοινωνική δεσπόζει παντού. (Ο Zweifel (2000) αναφέρει μια ελάχιστη σχέση 3 προς 1). Το χαμηλά ποσά ανά κεφαλή

οφείλονται σε συνδυασμό δύο ξεχωριστών παραγόντων, την χαμηλή διείσδυση (αριθμό ασφαλιζομένων) και χαμηλά ασφάλιστρα κατά κεφαλή.

- Η περίοδος συμμετοχής στην ευρωζώνη δεν φαίνεται να επηρέασε ιδιαίτερα την παραγωγή ασφαλιστρών μεταξύ 2000 και 2007. Τα ασφάλιστρα ζωής είναι υψηλότερα σε σχέση με το ΑΕΠ.⁶ Το χαμηλό σημείο εκκίνησης σημαίνει όμως ότι υστερούν πολύ σε σχέση με άλλες χώρες.

Εξετάζοντας την μακρότερη περίοδο από το 1992 και μετά (Διάγραμμα 1), βλέπουμε ότι, ενώ στην Ελλάδα σχεδόν διπλασιάστηκε η παραγωγή ασφαλιστρών από το 1992, η αύξηση ήταν κατά πολύ μικρότερη της Ιταλίας και Ισπανίας. Η διαφορά στην εμπειρία είναι ιδιαίτερα αισθητή στα ασφάλιστρα ζωής. Σε αντίθεση με την Ελλάδα, τόσο η Ισπανία όσο και η Ιταλία συγκλίνουν ταχύτατα με την υπόλοιπη Ευρώπη, μια σύγκλιση που επιταχύνεται από τον σχηματισμό της Ευρωζώνης. Αντιθέτως η πορεία της Ελλάδας μετά το 2000 είναι στάσιμη αν όχι αρνητική.

Διάγραμμα 1: Διαχρονική πορεία της παραγωγής ασφαλιστρών 1992-2008

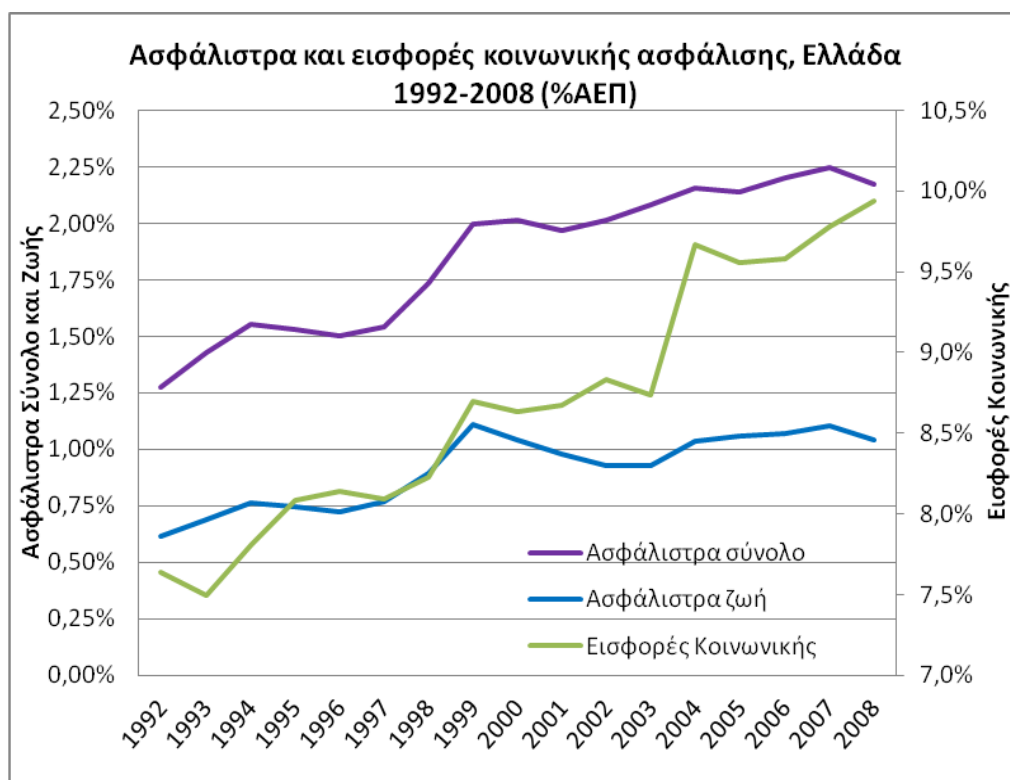

Πηγή: Insurance Statistics, OECD (2011).

⁶ Αν και αυτή η περίοδος ήταν ταυτισμένη με μεγάλη μείωση των ιδιωτικών αποταμιεύσεων – (OECD, 2011). Εξεταζόμενη στο πλαίσιο γενικευμένης μείωσης αποταμιεύσεων, η αύξηση της παραγωγής ασφαλιστρών εμφανίζεται πιο σημαντική,

Το διάγραμμα 3 εξετάζει τα ελληνικά στοιχεία αντιπαραθέτοντας τα ασφάλιστρα εργοδότη και εργαζόμενου κοινωνικής ασφάλισης (από τον Κοινωνικό προϋπολογισμό) με την πορεία των ασφαλιστρών ζωής και συνολικά, σε διαφορετική κλίμακα αφού οι εισφορές κοινωνικής ασφάλισης είναι πολλαπλάσιο ποσοστό του ΑΕΠ. Η συσχέτιση μεταξύ των τριών σειρών είναι μάλλον ασθενής: τα συνολικά ασφάλιστρα δεσπόζονται από την ασφαλιστική κάλυψη αυτοκινήτων, ενώ τα ασφάλιστρα ζωής δείχνουν ελάχιστη συσχέτιση με τις εισφορές για κοινωνική ασφάλιση⁷. Ακόμη και μείζονα γεγονότα όπως η ψήφιση του Ν2084/92, με τον περιορισμό δικαιωμάτων των νεοασφαλισμένων, ή εξάρσεις στην συζήτηση για το ασφαλιστικό γύρω στο 2000 δεν αφήνουν απόηχο στην παραγωγή ασφαλιστρών.

Διάγραμμα 2: Διαχρονική πορεία ιδιωτικής και κοινωνικής ασφάλισης

Πηγή: Insurance Statistics, OECD (2011), Τήνιος (2010) για τις εισφορές Κ.Α.

Τα μακροσκοπικά δεδομένα και οι διεθνείς συγκρίσεις επιβεβαιώνουν την αίσθηση ότι η ιδιωτική ασφάλιση πορεύεται με βήμα σημειωτόν – σε αναμονή ενδεχομένως αποφάσεων για

⁷ Η μεγάλη και απότομη αύξηση στις εισφορές κοινωνικής ασφάλισης το 2003 οφείλεται στην νομιμοποίηση αλλοδαπών όπως και στην ολυμπιακή προετοιμασία.

τις κρατικές συντάξεις. Οι αποφάσεις αυτές – όσο και αν προαναγγέλλονταν ως προθέσεις (1992, 1997, 2001) αναβάλλονταν, τουλάχιστον ως το 2010. Η ιδιωτική ασφάλιση βρίσκεται στο περιθώριο της κοινωνικής, αναζητώντας ένα συνολικό ρόλο και κατά καιρούς κλυδωνιζόμενη από δικά της προβλήματα. Στο μεταξύ, υπάρχει ένας μικρός, αλλά υπολογίσιμος και πιθανώς αυξανόμενος αριθμός Ελλήνων που επιλέγουν να αποκτήσουν ιδιωτική κάλυψη παράλληλα με την κρατική ασφάλιση.

Το κείμενο που ακολουθεί προσπαθεί να αναζητήσει τα κίνητρα των ατόμων αυτών και το τι σημαίνει η επιλογή τους αυτή για την κοινωνική ασφάλιση.

3. Η έρευνα γνώμης

Η ανάλυση στάσεων προκύπτει από μια δημοσκόπηση για το ασφαλιστικό (Τήνιος και Πουπάκης, 2010).⁸ Η δημοσκόπηση αυτή διεκδικεί πρωτοτυπία σε τρεις διαστάσεις:

Πρώτον, πραγματοποιήθηκε σε εποχή ηρεμίας για το ασφαλιστικό – τον Μάιο-Ιούνιο του 2009, περισσότερο από ένα χρόνο μετά την ψήφιση του Νόμου Πετραλιά, όταν δεν υπήρχε έξαρση συζήτησης ούτε κινδυνολογία για το ασφαλιστικό.

Δεύτερον, για να εξασφαλίσει σημείο σύγκρισης αναπαρήγαγε σε Ελληνική προσαρμογή και στην Ελλάδα σειρά ερωτήσεων που είχαν παλαιότερα μελετηθεί από Γερμανούς, και Ιταλούς οικονομολόγους στην Γερμανία, Ιταλία, Ισπανία και Γαλλία και αναλυθεί σε σειρά δημοσιεύσεων σε επιστημονικά περιοδικά (Boeri et al., 2001, 2002, 2005). Η αντιπαραβολή απαντήσεων Ελλήνων στις ίδιες ερωτήσεις δίδει δυνατότητες ανάλυσης που δεν υπάρχουν αλλιώς.

Τρίτον, το ερωτηματολόγιο σχεδιάστηκε για να εντοπίσει ποιοτικά χαρακτηριστικά που καθορίζουν τα 'υπόγεια ρεύματα' της στάσης του πληθυσμού: πώς σκέφτονται, και από τι επηρεάζονται οι ερωτώμενοι. Κρίσιμο σημείο εδώ είναι ο βαθμός κατανόησης του ασφαλιστικού – του πώς και σε ποιο βαθμό γίνεται αντιληπτό το πρόβλημα. Διότι μόνο έχοντας κατανοήσει το ασφαλιστικό μπορεί κάποιος να προβληματιστεί περί του πώς θα μπορούσε να το αλλάξει, ποιοι είναι οι πιθανοί σύμμαχοι της μεταρρύθμισης και ποιοι οι ορκισμένοι εχθροί.

⁸ Λεπτομέρειες για την έρευνα και χαρακτηριστικά του δείγματος δίδονται στο Τήνιος και Πουπάκης (2010, σελ 474-476). Το ερωτηματολόγιο είναι διαθέσιμο από τους συγγραφείς.

Ακολουθώντας τους Boeri et al. (2002, 2005) η 'γνώση' εξειδικεύτηκε σε δύο διαστάσεις:

Πρώτη διάσταση: *Γενική Κατανόηση* του τρόπου λειτουργίας του ασφαλιστικού συστήματος. Συγκεκριμένα, αν είναι γνωστή η βασική αρχή του διανεμητικού (Pay as you go) συστήματος, δηλαδή ότι οι εισφορές των σημερινών ασφαλισμένων χρηματοδοτούν τις συντάξεις των σημερινών συνταξιούχων. (Τέθηκε στους ερωτώμενους η ερώτηση 'Για ποιο σκοπό χρησιμοποιούνται οι εισφορές που πληρώνετε;', ενώ σε όσους ήταν συνταξιούχοι η ερώτηση ήταν: 'Από πού προέρχεται η σύνταξη την οποία λαμβάνετε;'. Οι ορθές απαντήσεις ήταν 'Για τους σημερινούς συνταξιούχους' και 'Από τις εισφορές των σημερινών εργαζομένων').

Δεύτερη διάσταση: *Ατομική Γνώση* της παραμέτρου του συστήματος που αφορά τον ίδιο τον ασφαλισμένο και τον οικογενειακό του προϋπολογισμό – συγκεκριμένα του ποσοστού εισφοράς στο οποίο υπόκειται (διαφοροποιημένο ανά Ταμείο). (Η ερώτηση που τέθηκε στους ερωτώμενους ήταν 'Ποιο είναι το ποσοστό -ή ποσό αντίστοιχα - που πληρώνετε στο Ταμείο σας εσείς ο ίδιος για την κύρια σύνταξή σας;'. Εδώ ελέγχθηκαν οι απαντήσεις που δόθηκαν από κάθε κλάδο ξεχωριστά με ευρύ περιθώριο λάθους).

Οι δύο διαστάσεις συναπαρτίζουν ένα πλέγμα γνώσεων που είναι πιθανόν να καθορίζει στάσεις απέναντι στο ασφαλιστικό. Ο κατακερματισμός και το περίπλοκο του συστήματος είναι αναμενόμενο να περιπλέξουν το θέμα της εξειδικευμένης πληροφόρησης για την ατομική θέση. Από την μια πλευρά, η πραγματικότητα είναι δυσνόητη. Από την άλλη, παίζουν μεγαλύτερο ρόλο εξειδικευμένα κανάλια πληροφόρησης (π.χ. συνδικάτα). Αυτό αυξάνει την πιθανότητα μεροληψίας στην πρόσληψη της πληροφορίας: οι πλέον 'προνομιούχοι' θα είναι πιο πιθανόν να γνωρίζουν την θέση τους ώστε να την υπερασπίζονται. Είναι γεγονός ότι διαμορφωτές της κοινής γνώμης (δημοσιογράφοι, συνδικαλιστές, πολιτικοί) εμφανίζουν και οι ίδιοι προβλήματα κατανόησης: Η συζήτηση για τα αποθεματικά των Ταμείων ενισχύει την άποψη ότι «οι συντάξεις είναι δικά μας λεφτά», ενώ η ανάγκη δικαιολόγησης κοινωνικών πόρων ή κρατικών επιχορηγήσεων περιπλέκει την έννοια της εισφοράς. .

Στο Τήνιος και Πουπάκης (2010, 2011) εξετάσαμε το θέμα του πως η κατανόηση υπεισέρχεται στις στάσεις για το ασφαλιστικό. Τα Ελληνικά στοιχεία αναπαράγουν το εύρημα-κλειδί των Boeri and Tabellini (2012) ότι η αντίληψη του πώς λειτουργεί το σύστημα συντάξεων έχει ως αποτέλεσμα μια *λιγότερα* αδιάλλακτη στάση ως προς τις μεταρρυθμίσεις. Ενδιαφέροντως, όμως η *άλλη* διάσταση γνώσης (η ατομική γνώση) φαίνεται να έχει το *αντίθετο* αποτέλεσμα – να *αυξάνει* την αδιαλλαξία. Το εύρημα αυτής της 'στρατευμένης γνώσης', εντάσσεται σε αμυντικές στρατηγικές συγκεκριμένων κλάδων με στόχο να υπερασπιστούν κλαδικά προνόμια.

Στο πλαίσιο αυτό, η διάσταση διαγενεακής δικαιοσύνης παίζει μικρότερο ρόλο. Σε αντιδιαστολή με αντίστοιχη μελέτη της Ιρλανδίας των Fourati and O'Donoghue (2009), ιδεολογικές ή 'αλτρουιστικές' εκτιμήσεις στην Ελλάδα περνούν μέσα από το φίλτρο της ένταξης σε Ταμεία και ομάδες συμφερόντων. Έτσι το εύρημα της διαλλακτικότητας από την γενική γνώση παράλληλα με αντίθετη επιρροή της στρατευμένης γνώσης ενισχύει την κεντρική θέση του O'Donnel and Tinios (2003) για την σημασία στο Ελληνικό σύστημα της δέσμευσης πορείας.

Στο πλαίσιο αυτό το αν κάποιος έχει επιλέξει να αποκτήσει ιδιωτική ασφαλιστική κάλυψη ως συμπληρωματικό στοιχείο της υποχρεωτικής ασφάλισης προσθέτει μια άλλη διάσταση για τις στάσεις του. Η πληροφορία ότι κάποιος επέλεξε να αποκτήσει ιδιωτική κάλυψη μπορεί να σηματοδοτεί μια έμπρακτη αποδοκιμασία και επιθυμία απεμπλοκής από το δημόσιο σύστημα. Εξίσου όμως θα μπορούσε να ερμηνευτεί εναλλακτικά και ως επιθυμία ατομικής συμπλήρωσης η οποία αποδέχεται τις γενικές παραμέτρους του δημόσιου συστήματος. Το ποιο από τα δύο ισχύει και το πώς η επιλογή ιδιωτικής ασφάλισης επενεργεί στις στάσεις για το ασφαλιστικό είναι το ερώτημα στο οποίο επικεντρωνόμαστε στην συνέχεια.

4. Ποιος έχει ιδιωτική ασφάλιση και γιατί;

Η ερώτηση αν υπάρχει ιδιωτική ασφάλιση (συνήθως ασφάλιση ζωής) τέθηκε σε όσους ερωτώμενους εργάζονταν. Δεδομένου ότι η ιδιωτική συμπληρωματική ασφάλιση στην Ελλάδα αποδίδει εφάπαξ ποσά (το συγκεντρωμένο ποσό δεν μετατρέπεται σε μηνιαίο ποσό ως σύνταξη), κρίθηκε ότι δεν θα είχε έννοια η ερώτηση αυτή για συνταξιούχους. Αφού το κύριο ενδιαφέρον ήταν στις στάσεις προς την μεταρρύθμιση αλλά και για να εξασφαλιστεί η συνεργασία των ερωτώμενων, το ερωτηματολόγιο δεν επεκτάθηκε σε ερωτήσεις για το ύψος των ασφαλιστρών κλπ. Ο πίνακας 2 παραθέτει το προφίλ αυτών που απάντησαν ότι είχαν ιδιωτική ασφάλιση.

Πίνακας 2: Προφίλ αυτών που έχουν ιδιωτική ασφάλιση

		Δεν έχει ιδιωτική	Έχει ιδιωτική
Φύλο	Γυναίκα	86,3%	13,7%
	Άνδρας	76,6%	23,4%
Ηλικιακή ομάδα	20 έως 29	93,6%	6,4%
	30 έως 44	69,2%	30,8%
	45 έως 60	87,8%	12,2%
Μόρφωση	Πρωτοβάθμια	84,2%	15,8%
	Δευτεροβάθμια	85,3%	14,7%

	Τριτοβάθμια	78,9%	21,1%
Ταμείο ασφάλισης	ΙΚΑ	86,4%	13,6%
	ΟΑΕΕ + Ελ. Επ.	78,2%	21,8%
Εισόδημα	ΔΕΚΟ + Δημόσιο	68,6%	31,4%
	Έως €1000	100%	0%
	€1000 έως €3000	83,4%	16,6%
	€3000 και άνω	67,9%	32,1%
Σύνολο		81,5%	18,5%

Πηγή: Έρευνα γνώμης.

Στο σύνολο 712 ατόμων του δείγματος που ερωτήθηκαν, μια μη αμελητέα μερίδα 18,5%, λίγο λιγότερο από ένας στους πέντε, διαθέτει κάποια μορφή ιδιωτικής κάλυψης. Τα άτομα που συμμετέχουν σε μεγαλύτερο βαθμό είναι άνδρες στην παραγωγική ηλικία 30-44 ετών, όπως και οι πιο εύποροι, και αυτοί με πανεπιστημιακή εκπαίδευση. Ως προς τα Ταμεία ασφάλισης, ασφαλισμένοι στο ΙΚΑ δραστηριοποιούνται λιγότερο από τους αυτοαπασχολούμενους (ΟΑΕΕ) αλλά και αυτούς του Δημοσίου και των Ειδικών Ταμείων. Το τελευταίο μπορεί να οφείλεται στο ότι όσοι έχουν ιδιωτική ασφάλιση είναι πιο εύποροι, αλλά μπορεί να έχει να κάνει και το κατά πόσον η προσφερόμενη κάλυψη (το ποσοστό αναπλήρωσης) των ταμείων είναι ικανοποιητική ή όχι. Το ποιο ισχύει είναι το αντικείμενο της πολυμεταβλητής ανάλυσης της επόμενης ενότητας.

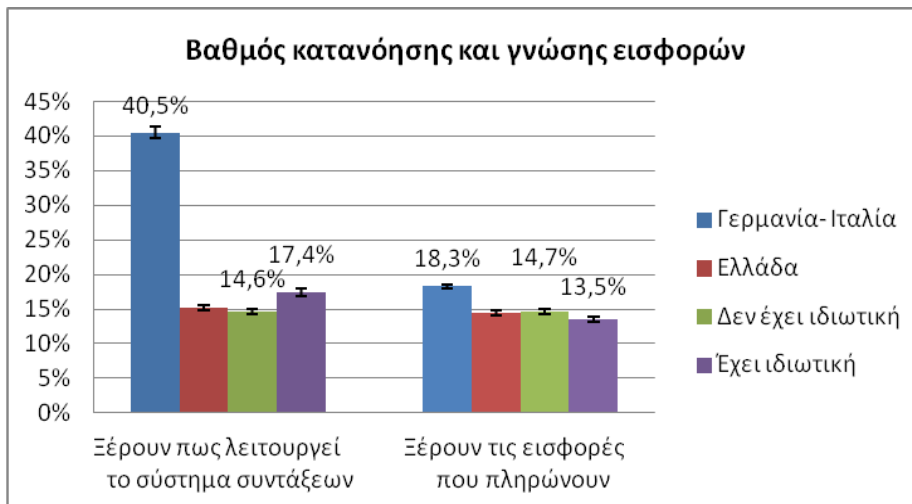
Η ανάγκη πολυμεταβλητής ανάλυσης προκύπτει και αν εξεταστούν και το τι σημαίνει η επιλογή ιδιωτικής ασφάλισης για τον βαθμό κατανόησης του θέματος των συντάξεων. (Διάγραμμα 3). Το διάγραμμα, βεβαίως, αποτυπώνει το χάσμα κατανόησης μεταξύ Ελλήνων και των λοιπών ευρωπαίων που απάντησαν στην ίδια ερώτηση. Μέσα σε αυτό το πλαίσιο, αυτοί που έχουν ιδιωτική ασφάλιση διαφοροποιούνται μεν από σύνολο της χώρας, αλλά όχι δραστικά⁹. Αυτοί που έχουν ιδιωτική ασφάλιση τείνουν να έχουν καλύτερη κατανόηση του τρόπου λειτουργίας του συστήματος αλλά μικρότερο ενδιαφέρον για τις δικές τους εισφορές.

Αντίστοιχα, αν εξεταστεί το πώς τοποθετούνται αυτοί που έχουν ιδιωτική ασφάλιση σε υποθετικά σενάρια αντιμετώπισης του ασφαλιστικού (αύξηση εισφορών, μείωση σύνταξης, αύξηση ηλικίας συνταξιοδότησης) στο Διάγραμμα 4, ακολουθούν την γενική τάση άρνησης, με

⁹ Οι διαφορές σε κάθε περίπτωση είναι στατιστικά σημαντικές – βλ. στατιστικά περιθώρια σφάλματος στο Διάγραμμα 3.

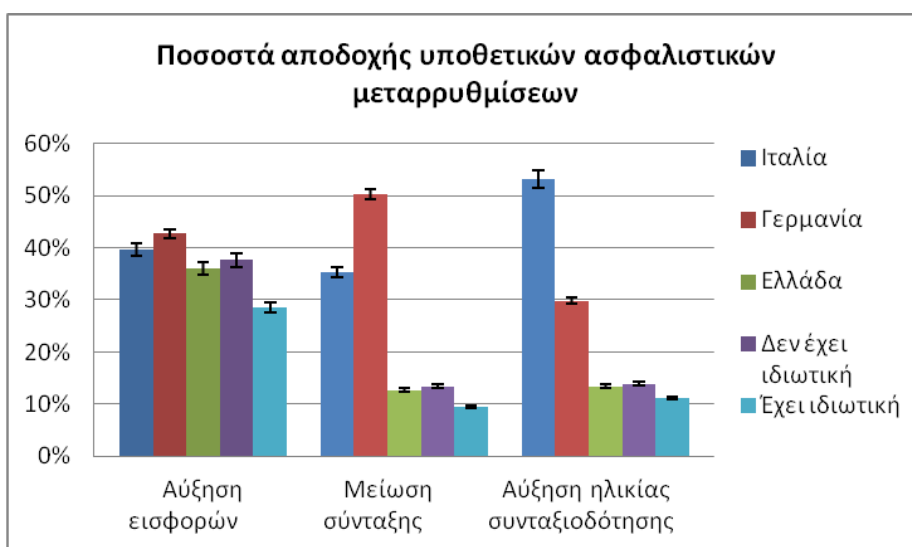
μια σαφή όμως διαφοροποίηση όμως στην προτίμηση αύξησης εισφορών για την αντιμετώπιση του ασφαλιστικού.

Διάγραμμα 3

Πηγή: Έρευνα γνώμης (Ελλάδα). Boeri et al. (2005).

Διάγραμμα 4

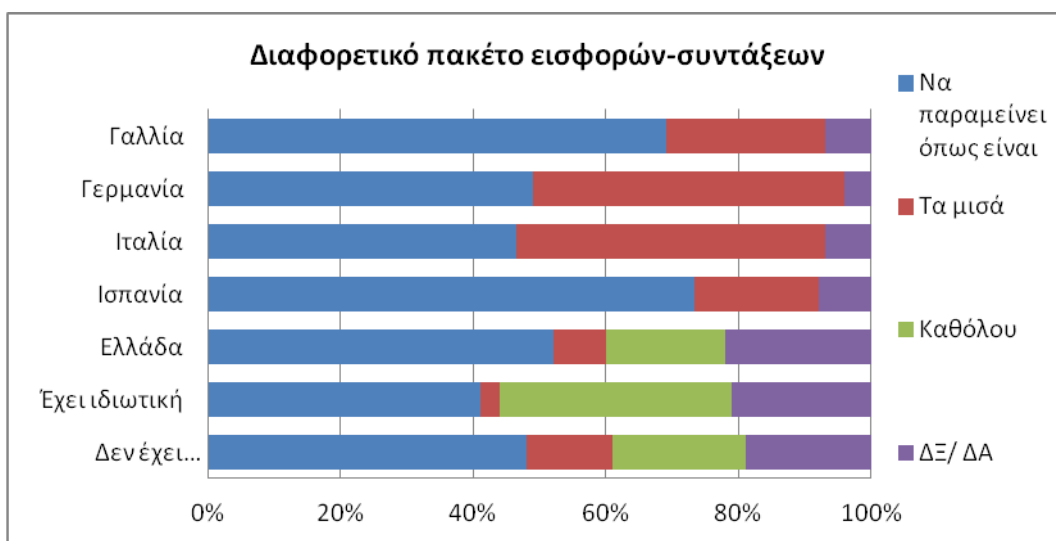

Πηγή: Έρευνα γνώμης (Ελλάδα). Boeri et al. (2005).

Οι Boeri et al. (2005) απηύθυναν μια υποθετική ερώτηση: «Να παραμείνει το σύστημα ως είναι», ή «να πάρω την μισή σύνταξη με τις μισές εισφορές». Στην ερώτηση αυτή οι χώρες όπου είχε προχωρήσει η μεταρρύθμιση συντάξεων (Γερμανία, Ιταλία) ήταν πιο δεκτικές στον περιορισμό της κάλυψης από ότι αυτές όπου οι μεταρρυθμίσεις ήταν πίσω (Ισπανία, Γαλλία). Ο συντηρητισμός αυτός βρίσκεται απόηχο στην Ελλάδα. Στην περίπτωση της Ελλάδας, όμως

προστέθηκε και μια τρίτη επιλογή, αυτή της πλήρους αποδέσμευσης από το σύστημα ασφάλισης – δηλαδή «να μην πληρώνω καθόλου εισφορές». Οι Έλληνες, σε αντίθεση με τους άλλους ευρωπαίους, δεν είναι σε θέση να φανταστούν τι μορφή θα μπορούσε να έχει ένα ενδιάμεσο (μεικτό) σύστημα και προκρίνουν την μηδενιστική λύση πλήρους κατάργησης ('Καθόλου'). Η στάση πλήρους απόρριψης είναι σημαντικά μεγαλύτερη σε αυτούς που έχουν επιλέξει ιδιωτική ασφάλιση.

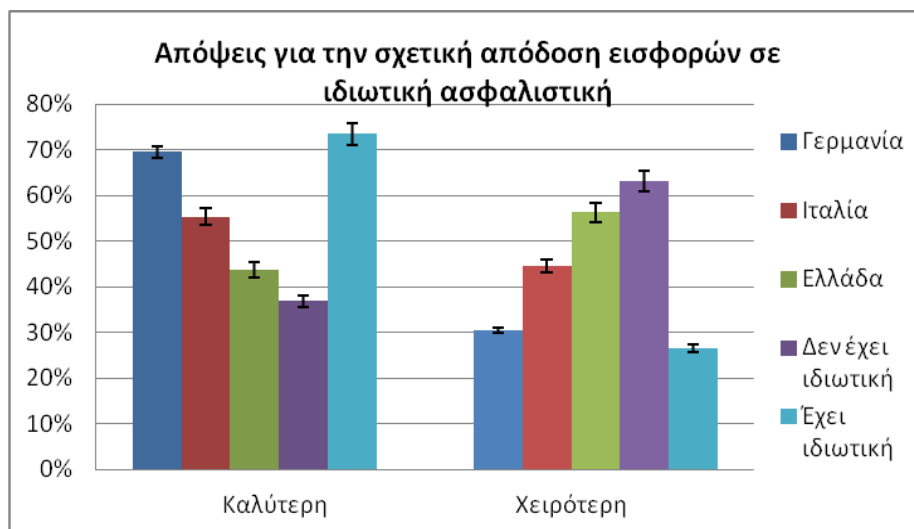
Διάγραμμα 5

Πηγή: Έρευνα γνώμης (Ελλάδα). Boeri et al. (2005).

Ένα από τα παράδοξα της Ελλάδας είναι ότι η απορριπτική τάση απέναντι στην κοινωνική ασφάλιση δεν μεταφράζεται σε υπεροχή κάποιων εναλλακτικών λύσεων (Διάγραμμα 6). Οι Έλληνες εκτιμούν σε μεγαλύτερο βαθμό από τους ευρωπαίους ότι η σχετική απόδοση εισφορών στην ιδιωτική ασφάλιση είναι χειρότερη. Αυτοί που έχουν διαλέξει την ιδιωτική ασφάλιση, βεβαίως, δεν συμερίζονται την άποψη αυτή.

Διάγραμμα 6

Πηγή: Έρευνα γνώμης (Ελλάδα). Boeri et al. (2005).

Το ερωτηματολόγιο απηύθυνε μια σειρά ερωτήματα σε αυτούς που είχαν ιδιωτική ασφάλιση (Γιατί έχω – Πίνακας 3) και άλλα στους υπόλοιπους για τους λόγους που δεν έχουν.

Εξετάζοντας τους λόγους απόκτησης ιδιωτικής ασφάλισης, ο πλέον δημοφιλής είναι η ανεπάρκεια της κρατικής σύνταξης, εντονότερη σε Ταμεία με χαμηλό ποσοστό αναπλήρωσης ή συνταξιοδότηση με σύστημα κλάσεων (ΟΑΕΕ). Η συνολικά απορριπτική απάντηση (‘Δεν θα πάρω σύνταξη’) είναι πιο δημοφιλής στους ασφαλισμένους του ΙΚΑ (ελλείμματα) και στους πιο εύπορους (ύπαρξη πλαφόν). Ως μορφή επένδυσης την επέλεξαν μόλις το 18%, που τείνουν να βρίσκονται στο Δημόσιο και στις ΔΕΚΟ. Τέλος ένα 15% δεν επέλεξαν μόνοι τους, αλλά (προφανώς) ως κάποια μορφή επαγγελματικής ασφάλισης- πιο κοινό στους νέους, στις γυναίκες, στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση.

Πίνακας 3: Γιατί έχω ιδιωτική ασφάλιση; Απόψεις αυτών που έχουν επιλέξει.

		Δεν θα πάρει σύνταξη	Η σύνταξη δεν φτάνει	Μορφή επένδυσης	Δεν επέλεξε ίδιος	το ο
Φύλο	Γυναίκα	32,7%	28,6%	12,2%	26,5%	
	Άνδρας	21,9%	49,3%	21,9%	6,8%	
Ηλικιακή ομάδα	20 έως 29	30,8%	23,1%	7,7%	38,5%	
	30 έως 44	32,9%	47,1%	20,0%	0,0%	
	45 έως 60	0,0%	29,2%	16,7%	54,2%	
Μόρφωση	Πρωτοβάθμια	0,0%	53,8%	0,0%	46,2%	
	Δευτεροβάθμια	0,0%	40,9%	27,3%	31,8%	
	Τριτοβάθμια	36,8%	39,1%	18,4%	5,7%	

Ταμείο ασφάλισης	ΙΚΑ	43,3%	25,0%	23,3%	8,3%
	ΟΑΕΕ + Ελ. Επ.	27,3%	72,7%	0,0%	0,0%
	ΔΕΚΟ + Δημόσιο	0,0%	44,4%	29,6%	25,9%
Εισόδημα	Έως €1000	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%
	€1000 έως €3000	16,7%	47,2%	20,8%	15,3%
	€3000 και άνω	40,0%	32,0%	14,0%	14,0%
Σύνολο	Σύνολο	26,2%	41,0%	18,0%	14,8%

Πηγή: Έρευνα γνώμης, N=132

Η άλλη όψη του νομίσματος είναι οι λόγοι που δεν έχει επιλέξει ιδιωτική ασφάλιση η πλειοψηφία του δείγματος (Πίνακας 4). Αν και το δείγμα είναι μοιρασμένο, οι πιο δημοφιλείς απαντήσεις είναι η έλλειψη εμπιστοσύνης και δυσπιστία (περισσότερο σε λιγότερο μορφωμένους, φτωχότερους, γηραιότερους) και το υψηλό κόστος (αυτοτελώς απασχολούμενοι, γυναίκες, μέσες ηλικίες). «Δεν χρειάζεται» είναι μειοψηφική τάση (εκτός από το Δημόσιο), ενώ «καλύπτεται από το Ταμείο μου» αναφέρεται από εργαζόμενους του Δημοσίου και τους μεγαλύτερους). Τέλος η έλλειψη ενημέρωσης είναι ένας δείκτης της μικρής διεξόδου της ιδιωτικής ασφάλισης στην Ελληνική οικογένεια – αναφέρεται από τις ομάδες που θα ενδιαφέρονταν να συμπληρώσουν τις αποδοχές τους αλλά δεν γνωρίζουν πώς (νέοι, πιο εύποροι).

Πίνακας 4: Γιατί δεν έχω; Απόψεις αυτών χωρίς ιδιωτική ασφάλιση

		Υψηλό κόστος	Δεν χρειάζεται	Καλύπτεται από Ταμείο	Έλλειψη ενημέρωσης	Έλλειψη εμπιστοσύνης σε ιδιωτικές
Φύλο	Γυναίκα	40.5%	4.8%	15.2%	8.9%	30.5%
	Άνδρας	23.4%	11.0%	16.1%	15.6%	33.9%
Ηλικιακή ομάδα	20 έως 29	24.1%	11.4%	12.7%	31.0%	20.9%
	30 έως 44	47.9%	6.5%	10.1%	3.6%	32.0%
	45 έως 60	25.6%	5.0%	24.4%	1.9%	43.1%
Μόρφωση	Πρωτοβάθμια	38.2%	0.0%	7.3%	12.7%	41.8%
	Δευτεροβάθμια	45.1%	9.1%	14.6%	5.5%	25.6%
	Τριτοβάθμια	24.3%	8.2%	17.9%	15.7%	34.0%
Ταμείο ασφάλισης	ΙΚΑ	38.6%	3.5%	12.0%	17.1%	28.8%
	ΟΑΕΕ + Ελ. Επ.	46.3%	0.0%	16.7%	0.0%	37.0%
	ΔΕΚΟ + Δημόσιο	5.2%	24.7%	37.7%	0.0%	32.5%
Εισόδημα	Έως €1000	29.8%	0.0%	6.4%	6.4%	57.4%
	€1000 έως €3000	32.4%	9.4%	19.0%	8.5%	30.7%
	€3000 και άνω	36.4%	4.5%	6.8%	28.4%	23.9%
Σύνολο	Σύνολο	32.9%	7.6%	15.6%	11.9%	32.0%

Πηγή: Έρευνα γνώμης, N=580

5. Υποδείγματα σχηματισμού απόψεων με πολλαπλές μεταβλητές

Τα ευρήματα της προηγούμενης ενότητας θα μπορούσαν να δημιουργούνται από απλές στατιστικές συμπτώσεις. Από την άλλη πλευρά υπάρχει η πιθανότητα ουσιαστικές αιτιακές σχέσεις να αποκρύπτονται σε μονομεταβλητές αναλύσεις. Τα ευρήματα από μόνα τους προδιαθέτουν ότι η σχέση στάσεων / επιλογής ιδιωτικής ασφάλισης είναι σύνθετη και έχει διαφορετική σημασία για διαφορετικά άτομα. Για τον σκοπό αυτόν, η παρούσα ενότητα εξετάζει στατιστικά υποδείγματα που εξετάζουν στατιστικές συσχετίσεις σε ένα περιβάλλον με πολλαπλές μεταβλητές και να προσπαθήσουν έτσι να προσεγγίσουν καλύτερα τις αιτιακές σχέσεις¹⁰.

Το πρώτο θέμα που θα εξεταστεί είναι το θέμα της επιλογής ιδιωτικής ασφάλισης: *Ποιοι, δηλαδή, έχουν ιδιωτική ασφάλιση;*

Το περίπλοκο της σχέσης πιθανόν οφείλεται στην ταυτόχρονη επιρροή πλήθος παραγόντων. Αν επιθυμούμε να εκτιμήσουμε την 'προστιθέμενη αξία' ενός εκάστου παράγοντα, *συνεκτιμώντας* την επίδραση άλλων επιδράσεων, πρέπει να εγκαταλειφθούν οι μονοδιάσταστες πινακοποιήσεις και περιγραφικές προσεγγίσεις.

Για τον σκοπό αυτό προσφέρονται διάφορες στατιστικές προσεγγίσεις, η πιο ευρέως χρησιμοποιούμενη των οποίων είναι η πολυμεταβλητή ανάλυση probit. (Kennedy, 2003, Cameron and Trivedi, 2005): *Εξαρτημένη* μεταβλητή προς εξήγηση είναι μια διχοτομική μεταβλητή (στην περίπτωσή μας, αν κάποιος διαθέτει ιδιωτική ασφάλιση ή όχι) ενώ η πρόβλεψη ανάγεται στη *πιθανότητα* άτομο συγκεκριμένων χαρακτηριστικών να έχει τέτοια ασφάλιση. Η ερμηνεία του μαθηματικού υποδείγματος είναι ότι υπάρχει μια μη παρατηρήσιμη συνεχής μεταβλητή, στην περίπτωσή μας *στάση υπέρ της ιδιωτικής κάλυψης*, που γίνεται ορατή μόνο όταν επιλέγεται ιδιωτική ασφάλιση, όταν δηλαδή η συνεχής μεταβλητή υπερβεί κάποιο 'κατώφλι' (Kennedy, 2003). Η μεταβλητή αυτή είναι συνάρτηση μιας σειράς παραγόντων (ανεξάρτητων μεταβλητών). Με τον τρόπο αυτό ποσοτικοποιείται η συνεισφορά ενός εκάστου παράγοντα και μπορεί να εκτιμηθεί ο βαθμός στον οποίο τα στοιχεία μπορούν να στηρίξουν μια υπόθεση ότι πραγματικά έχει επιρροή στην επιλογή ιδιωτικής ασφάλισης.

¹⁰ Αντίστοιχη είναι και η προσέγγιση των Boeri et al. (2002, 2005), Boeri and Tabetini (2012), και των Fourati and O'Donoghue (2009) για την Ιρλανδία που αποπειρώνται πολυμεταβλητή ανάλυση.

Πίνακας 5: Probit για 'Ποιος έχει ιδιωτική ασφάλιση'

	1			2			3 Reduced form		
	Coeff	SE	Sig.	Coeff	SE	Sig.	Coeff	SE	Sig.
Ανδρας	0,435	0,136	***	0,391	0,138	***	0,402	0,144	***
Ηλικία 20-30	-0,934	0,173	***	-0,940	0,175	***	-0,975	0,184	***
Ηλικία 45-60	-0,754	0,164	***	-0,780	0,168	***	-0,611	0,174	***
Δευτεροβάθμια	0,090	0,249		0,023	0,253		-0,127	0,266	
Τριτοβάθμια	0,233	0,231		0,201	0,232		0,138	0,250	
Εργαζόμενος	-1,516	0,259	***	-1,511	0,261	***	-1,621	0,278	***
Log(Εισόδημα)	1,071	0,173	***	1,114	0,176	***	1,023	0,182	***
ΟΑΕΕ	0,131	0,188		0,120	0,189		-0,036	0,201	
ΔΕΚΟ+Δημόσιο	0,774	0,175	***	0,853	0,183	***	0,881	0,191	***
Αριστερά	-0,608	0,220	***	-0,659	0,225	***	-0,513	0,226	**
Κατανόηση συστ				0,276	0,174		0,104	0,183	
Γνώση εισφορές				-0,226	0,204		-0,191	0,203	
Καλύτ. απόδοση							0,875	0,140	***
Constant	-7,978	1,299	***	-8,285	1,313	***	-7,875	1,359	***
	Obs=712			Obs=712			Obs=712		
	LR chi2(10)=149,41			LR chi2(12)=153,05			LR chi2(13)=194,20		
	Prob>chi2=0,000			Prob>chi2=0,000			Prob>chi2=0,000		
	Pseudo R2=0,218			Pseudo R2=0,223			Pseudo R2=0,283		

Πηγή: Έρευνα γνώμης.

Κρίσιμες ανεξάρτητες μεταβλητές για την εξήγηση του ποιος έχει ιδιωτική ασφάλιση είναι η ηλικία, το φύλο και το εισόδημα. Σημαντικό ρόλο παίζει αν κάποιος εργάζεται (άρα δεν είναι άνεργος, νοικοκυρά, φοιτητής), όπως και η πολιτική (ιδεολογική) τοποθέτηση στην Αριστερά. Το Ταμείο που διαφοροποιείται, αυξάνοντας την πιθανότητα σημαντικά είναι αυτό του Δημοσίου ή των Ειδικών Ταμείων. Στα ταμεία αυτά η διαχωριστική γραμμή μεταξύ εταιρικών και κοινωνικών παροχών είναι αδιαφανής (Τίνιος, 2011), με αποτέλεσμα την σκλήρυνση στάσεων, καθώς υπάρχει η πεποίθηση ότι η 'σύνταξη είναι από δικά μας λεφτά'. Αντίθετα, η μονομεταβλητή σχέση με τον ΟΑΕΕ φαίνεται ότι οφείλεται σε συσχέτιση με το εισόδημα και για τον λόγο αυτό είναι στατιστικά ασήμαντη.

Η προσθήκη της κατανόησης του πώς λειτουργεί το σύστημα (εξίσωση 2) αυξάνει την τάση αποδέσμευσης (αν και υπολείπεται ελάχιστα του να είναι στατιστικά σημαντικό). Αντιθέτως το αν κάποιος γνωρίζει με σχετική ακρίβεια πόσο πληρώνει στην κοινωνική ασφάλιση δεν είναι στατιστικά σημαντική, είναι όμως αρνητική – (υποδηλώνοντας ίσως έλλειψη ενδιαφέροντος;)

Αν προστεθεί ως ανεξάρτητη μεταβλητή η άποψη ότι η ιδιωτική ασφάλιση είναι πιο αποδοτική (εξίσωση 3) η στατιστική εξήγηση βελτιώνεται θεαματικά. Με αυτόν τον τρόπο επιβεβαιώνεται κατά κάποιο τρόπο ότι η επιλογή ιδιωτικής ασφάλισης είναι αποτέλεσμα οικονομικού

υπολογισμού - όπως θα ήταν αναμενόμενο. Η επίπτωση στις επιμέρους παραμέτρους είναι στη κατεύθυνση περαιτέρω μείωσης της διαφοροποίησης του ΟΑΕΕ και της μείωσης (στο μισό) της επίπτωσης της κατανόησης.

Δύσκολα όμως θα θεωρούσε κανείς ότι η άποψη ότι η ιδιωτική ασφάλιση έχει καλύτερη απόδοση αποτελεί ανεξάρτητη μεταβλητή. Για παράδειγμα, η γνώση του συστήματος μπορεί να επηρεάζει την αντίληψη για την σχετική απόδοση της ιδιωτικής ασφάλισης, η οποία με την σειρά της να επηρεάζει την απόφαση απόκτησης ιδιωτικού πακέτου. Με τεχνικούς όρους έχουμε ένα θέμα ταυτόχρονης επιρροής (simultaneous determination). Ο εννοιολογικά απλούστερος τρόπος να χαρακτηριστεί αυτή η σχέση είναι αν η διαδικασία είναι επάλληλη (recursive): Δηλαδή ένα άτομο, πρώτα σχηματίζει μια άποψη για το αν η ιδιωτική ασφάλιση είναι ή όχι αποδοτική και, έχοντας πλέον διαμορφωμένη άποψη, εξετάζει αν προσφέρεται κατάλληλο πακέτο και αν θα το αποκτήσει.

Πίνακας 6: Επάλληλο υπόδειγμα για τον αν η ιδιωτική ασφάλιση είναι πιο αποδοτική και το 'Ποιος έχει ιδιωτική ασφάλιση'

	Καλύτερη απόδοση - 1			Έχει ιδιωτική - 2			Έχει ιδιωτική - 3		
	Coeff	SE	Sig.	Coeff	SE	Sig.	Coeff	SE	Sig.
Ανδρας	0,159	0,104		0,406	0,135	***	0,438	0,140	***
Ηλικία 20-30	-0,108	0,123		-0,903	0,177	***	-0,937	0,181	***
Ηλικία 45-60	-0,566	0,130	***	-0,808	0,245	***	-0,657	0,166	***
Δευτεροβάθμια	0,658	0,187	***						
Τριτοβάθμια	0,258	0,177							
Εργαζόμενος				-1,494	0,253	***	-1,621	0,266	***
Log(Εισόδημα)				1,148	0,178	***	1,081	0,182	***
ΟΑΕΕ	0,583	0,154	***	0,140	0,238		0,040	0,194	
ΔΕΚΟ+Δημόσιο	0,248	0,155		0,867	0,203	***	0,887	0,187	***
Εκτός Αθηνών				-0,143	0,133		-0,118	0,137	
Αριστερά	-0,287	0,156	*	-0,624	0,251	**	-0,456	0,223	**
Γνώση PAYG	0,421	0,142	***	0,240	0,244		0,064	0,180	
Γνώση εισφορές	-0,091	0,145		-0,259	0,205		-0,221	0,204	
Predicted απόδοση				0,090	0,887				
Καλύτ. Απόδοση							0,852	0,139	***
Constant	-0,556	0,191	***	-8,387	1,418	***	-8,209	1,352	***
	Obs=712			Obs=712			Obs=712		
	LR chi2(9)=66,98			LR chi2(11)=152,51			LR chi2(12)=192,15		
	Prob>chi2=0,000			Prob>chi2=0,000			Prob>chi2=0,000		
	Pseudo R2=0,068			Pseudo R2=0,222			Pseudo R2=0,280		

Πηγή: Έρευνα γνώμης.

Ο πίνακας 6 παρουσιάζει ένα τέτοιο υπόδειγμα. Οι μεταβλητές της εξίσωσης 3 του προηγούμενου πίνακα έχουν καταταχισθεί σε αυτές που επηρεάζουν την άποψη αν η ιδιωτική ασφάλιση έχει καλύτερη απόδοση (εξίσωση 1) και σε αυτές που επηρεάζουν την απόδοση της απόκτησης λαμβάνοντας υπόψη την συσχέτιση με την καλύτερη απόδοση. Ορισμένες μεταβλητές επηρεάζουν *μόνο* την εκτίμηση απόδοσης, (παιδεία), άλλες *μόνο* την ύπαρξη ιδιωτικού πακέτου (εισόδημα, εργαζόμενος), οι περισσότερες και τις δύο. Η διαφορά με τον πίνακα 5 είναι ότι, αντί της μεταβλητής για την άποψη απόδοσης αντικαθίσταται στην εξίσωση 2 του πίνακα 6 η *προβλεπόμενη τιμή (predicted value)* από την εξίσωση 1 (δηλαδή η προβαλλόμενη πιθανότητα κάποιος με τα συγκεκριμένα χαρακτηριστικά του κάθε ατόμου να εκφράσει την άποψη για καλύτερη απόδοση).

Η κατανόηση του συστήματος υπεισέρχεται πολύ σημαντικά στην εκτίμηση του αν η ιδιωτική ασφάλιση έχει καλύτερη απόδοση. Ενδιαφέρον έχει επίσης ότι ασφάλιση σε ταμείο ελευθέρων επαγγελματιών (δηλαδή ασφάλιση με βάση κλάσεις) ‘θεμελιώνει’ την άποψη για την καλύτερη εκτίμηση. Στην εξίσωση 2 που περιέχει την πιθανότητα κάποιος να θεωρεί ότι η ιδιωτική ασφάλιση είναι πιο αποδοτική, η μεταβλητή αυτή *δεν* είναι στατιστικά σημαντική, ενώ οι συντελεστές ελάχιστα διαφέρουν από μια απλή εκτίμηση *χωρίς* την επίκλιση της ταυτόχρονης επιρροής (simultaneity). Αν όμως συμπεριληφθεί *κατ’ ευθείαν* η ίδια η εκτίμηση του ατόμου, η επιρροή της κατανόησης εξαφανίζεται. Το σημείο αυτό κατατείνει στο συμπέρασμα ότι η κατανόηση του διανεμητικού συστήματος *αλλά* επενεργεί ‘εγκεφαλικά’ μέσω της εκτίμησης ότι το ιδιωτικό σύστημα (σε συγκεκριμένες καταστάσεις) είναι πιο αποδοτικό. Αντίθετα η γνώση των εισφορών φαίνεται ότι έχει μια (ασταθή) *αρνητική* επίπτωση. Αυτό ίσως οφείλεται ότι σηματοδοτεί δύο επιρροές που επενεργούν σε αντίθετη κατεύθυνση ή πιθανώς να οφείλεται σε γενική επιθυμία αποδέσμευσης από την κοινωνική ασφάλιση που οδηγεί σε απώλεια ενδιαφέροντος.

Το τελευταίο σημείο προς διερεύνηση είναι η επίπτωση της επιλογής απόκτησης συμβολαίου ιδιωτικής ασφάλισης. Αποτελεί αυτό αποδέσμευση από την κοινωνική ασφάλιση ή έμμεση αποδοχή του συστήματος και συμπλήρωση; Οι Τήνιος και Πουπάκης (2010) με βάση τις απαντήσεις που δόθηκαν και κυρίως το κατά πόσον οι ερωτώμενοι είναι διατεθειμένοι να συζητήσουν τυχόν αλλαγές στο ασφαλιστικό όρισαν ένα ‘δείκτη αδιαλλαξίας’ ο οποίος παίρνει 5 αξίες, όπου μεγαλύτερη αξία του δείκτη συνεπάγεται μεγαλύτερη αδιαλλαξία. Ο δείκτης στην ουσία μετρά το πόσο διατεθειμένοι είναι οι ερωτώμενοι να εξετάσουν υποθετικά σενάρια αλλαγών, αν αυτά προωθούν την διαγενεακή ισορροπία.

Πίνακας 7: Βαθμός Αντίστασης και επιλεγμένα χαρακτηριστικά του δείγματος

	Βαθμός Αντίστασης				
	Μεγάλη	Αρκετή	Ασαφής	Μικρή	Ελάχιστη
Σύνολο	10,7%	25,8%	35,6%	12,5%	15,4%
Ασφαλισμένοι	12,5%	21,1%	44,9%	10,0%	11,5%
Συνταξιούχοι	6,3%	37,5%	12,5%	18,8%	25,0%
Ιδιωτική	15,9%	27,3%	46,2%	8,3%	2,3%
Όχι ιδιωτική	11,7%	19,7%	44,7%	10,3%	13,6%
ΙΚΑ	7,5%	22,4%	34,4%	18,3%	17,4%
ΟΑΕΕ	24,7%	11,6%	42,5%	2,3%	18,9%
ΔΕΚΟ+Δημόσιο	4,7%	45,8%	33,7%	6,3%	9,5%

Πηγή: Έρευνα γνώμης.

Ο πίνακας 7 προσφέρει μια εικόνα του πώς κατανέμεται το δείγμα. Οι ασφαλισμένοι είναι λιγότερο διαλλακτικοί από τους συνταξιούχους, ενώ η ύπαρξη ιδιωτικής ασφάλισης φαίνεται να μετατοπίζει τις απόψεις προς την κατεύθυνση της *μεγαλύτερης* αδιαλλαξίας.

Για τις προοπτικές μεταρρυθμίσεων έχει σημασία πόσο δεκτικοί είναι οι πολίτες στον μεταρρυθμιστικό λόγο. Συνεπώς έχει σημασία να εξεταστεί με ποιόν τρόπο επενεργεί η γνώση του συστήματος στον βαθμό διαλλακτικότητας. Το τεχνικό θέμα εδώ είναι μια πολυμεταβλητή ανάλυση αντίστοιχη της εξήγησης της επιλογής ιδιωτικής ασφάλισης. Η διαφορά είναι ότι τώρα η εξαρτημένη μεταβλητή αφορά 'βαθμούς αδιαλλαξίας', που κατατάσσονται ιεραρχικά μεταξύ 1=ελάχιστη αντίσταση και 5=μέγιστη αντίσταση. (Kennedy, 2003, Cameron and Trivedi, 2005). Όπως και στο υπόδειγμα Probit υπάρχει μια συνεχόμενη μεταβλητή («βαθμός αδιαλλαξίας») η οποία όταν υπερβαίνει μια σειρά από πέντε 'κατώφλια' λαμβάνει μια σειρά από ιεραρχικά τοποθετημένες αξίες, από 1=ελάχιστη αντίσταση ως 5=μέγιστη αντίσταση. Το υπόδειγμα αυτό υπολογίζει και 'βαθμό διαλλακτικότητας'. Έτσι όσο μεγαλύτερη η επίπτωση κάποιος ανεξάρτητης μεταβλητής στο να αυξάνει την αδιαλλαξία, τόσο είναι μεγαλύτερη και θετική η υπολογιζόμενη παράμετρος. (Τήνιος 2010, σελ 496).

Πίνακας 8: Επεξήγηση στάσεων Αδιαλλαξίας

	Ordered Probit Αδιαλλαξία σε τιμές 1-5'			Probit αδιαλλαξία>2		
	Coeff	SE	Sig	Coeff	SE	Sig.
Ανδρας	0,334	0,077	***	0,331	0,077	***
Ηλικία 20-30	0,085	0,101		0,141	0,104	
Ηλικία 45-60	-0,188	0,101	*	-0,142	0,103	
Δευτεροβάθμια	0,247	0,115	**	0,266	0,116	**
Τριτοβάθμια	-0,632	0,104	***	-0,627	0,104	***

ΟΑΕΕ	0,650	0,109	***	0,649	0,109		0,582	0,141	***
ΔΕΚΟ	0,475	0,097	***	0,453	0,098	***	0,514	0,127	***
Συνταξιούχος	-0,403	0,106	***	-0,327	0,111	***	0,177	0,151	
Log(Εισόδημα)	0,341	0,063	***	0,324	0,063	***	0,243	0,085	***
Αριστερά	-0,123	0,116		-0,107	0,116		0,036	0,152	
Άλλα/Αποχή	0,153	0,080	*	0,151	0,080	**	-0,210	0,106	**
Γνώση PAYG	-0,331	0,100	***	-0,335	0,101	***	-0,454	0,134	***
Γνώση εισφορές	0,257	0,118	**	0,264	0,119	***	0,681	0,156	***
Ιδιωτική				0,252	0,108	**	0,299	0,143	**
Cut 1	1,368	0,466		1,311	0,467				
Cut 2	1,886	0,467		1,831	0,468				
Cut 3	2,982	0,470		2,930	0,471				
Cut 4	4,048	0,476		4,001	0,477				
Constant							-2,601	0,638	***
	Obs=982			Obs=982			Obs=982		
	LR			LR			LR	chi2(14)=220,05	
	chi2(13)=237,26			chi2(14)=242,65			Prob>chi2=0,000		
	Prob>chi2=0,000			Prob>chi2=0,000			Pseudo R2=0,172		
	Pseudo R2=0,081			Pseudo R2=0,083					

Πηγή: Έρευνα γνώμης.

Στο ιεραρχημένο probit εστιάζεται το Τήνιος και Πουπάκης (2011). Στην εξίσωση 1, που αντιστοιχεί εν πολλοίς στο υπόδειγμά τους, περιλαμβάνονται ως ανεξάρτητες μεταβλητές τόσο η κατανόηση του συστήματος, όσο και η γνώση των εισφορών. Οι δύο μεταβλητές είναι πολύ σημαντικές, παίζουν μεγάλο ρόλο στην διαμόρφωση απόψεων, *αλλά επενεργούν προς αντίθετες κατευθύνσεις*: Η κατανόηση του συστήματος προδιαθέτει για διαλλακτικότητα, η γνώση εισφορών προς αδιαλλαξία. ΙΚΑ και ΟΓΑ εμφανίζονται περίπου ουδέτερα, ενώ οι ελεύθεροι επαγγελματίες και οι ασφαλισμένοι στον Δημόσιο τομέα ως οι πλέον αδιάλλακτοι. Καθώς αυξάνεται η εκπαίδευση ευνοείται η διαλλακτικότητα, ενώ το εισόδημα αυξάνει την αδιαλλαξία. Η πολιτική στάση που ενδυναμώνει την αδιαλλαξία είναι η *μη* συμμετοχή στις εκλογές (κατηγορία 'Άλλη/Αποχή').

Το κύριο εύρημα των εξισώσεων είναι ότι η επιλογή κάποιου να έχει πακέτο ιδιωτικής ασφάλισης αυξάνει σημαντικά την πιθανότητα αδιαλλαξίας σε αλλαγές στο σύστημα κοινωνικής ασφάλισης. Οι ασφαλισμένοι στο ιδιωτικό αντιδρούν σαν να είχαν επενδύσει στο σημερινό σύστημα *κοινωνικής* ασφάλισης και επομένως επιθυμούν να μην απομειωθεί η επένδυσή τους. Μια πιθανή ερμηνεία είναι ότι δεν πιστεύουν ότι μια ενδεχόμενη μεταρρύθμιση θα μπορούσε να αποφέρει κάποια οφέλη για τους ίδιους, αλλά μπορεί μόνο να τους επιβαρύνει, και μάλιστα περισσότερο από τους λοιπούς...

Η εικόνα της πληροφόρησης και της στάσης που προκύπτει δεν είναι ιδιαίτερα ενθαρρυντική για τις προοπτικές συναινετικών μεταρρυθμίσεων. Στην Ελλάδα, όπως και στις μελέτες των Boeri et al. (2002, 2005) και Boeri and Tabellini (2012), και Fourati and O'Donoghue (2009), η γνώση γενικά βοηθά τις προοπτικές αλλαγών. Όμως, στην Ελλάδα διαφαίνεται και ένα άλλο είδος 'στρατευμένης γνώσης', η οποία εντάσσεται σε αμυντικές στρατηγικές συγκεκριμένων κλάδων που έχουν κύριο στόχο να προφυλαχθούν τα κλαδικά προνόμια. Στο πλαίσιο αυτό, η διάσταση διαγενεακής ισορροπίας ή γίνεται αντιληπτή μόνο από αυτούς που δεν έχουν άμεσο κλαδικό συμφέρον, ή, αντίστοιχα, γίνεται αντιληπτή και αγνοείται. Το ότι η γνώση εισφορών μερικά αναιρεί την κατανόηση του συστήματος πιθανόν οφείλεται σε κυριαρχία διεκδικητικών θέσεων του είδους 'Οι συντάξεις είναι δικά μας λεφτά' που ενδυναμώνουν την αντίσταση σε αλλαγές. Η ύπαρξη ιδιωτικής ασφάλισης προσαρμόζεται στο ισχύον σύστημα και ενδυναμώνει την 'δέσμευση πορείας' (Path dependence), η οποία είναι και το βασικό συστατικό της πολιτικής οικονομίας της κοινωνικής ασφάλισης.

6. Συμπέρασμα: Οι αλλαγές στο ασφαλιστικό

Αλλαγές στο ασφαλιστικό ήλθαν στην Ελλάδα, τελικά, ως αποτέλεσμα της κρίσης χρέους και της υιοθέτησης του Μνημονίου τον Μάιο 2010, ένα χρόνο μετά την διεξαγωγή της έρευνας γνώμης. Η εκλογική εκστρατεία του Σεπτεμβρίου του 2009 αγνόησε τεχνηέντως το ζήτημα των συντάξεων: Όταν ετέθη θέμα κατά την προεκλογική περίοδο, το ασφαλιστικό ορίστηκε ως ζήτημα απλής εξυπηρέτησης των ασφαλισμένων (χρόνος απονομής συντάξεων) και όχι εξασφάλισης συνταξιούχων. Η προσγείωση στην πραγματικότητα ήταν ταχύτατη, αφού η διεθνής κοινή γνώμη απεδείχθη καλύτερα πληροφορημένη για τα 'μυστικά του ασφαλιστικού συστήματος' από ότι η Ελληνική. Κρίσιμο ρόλο στο τελευταίο έπαιξε η διάδοση πληροφοριών που κατέστη δυνατή μέσω της «Ανοικτής Διαδικασίας Συντονισμού» της ΕΕ και την δημοσίευση συντονισμένων προβολών του ασφαλιστικού συστήματος 2010-2060 (EPC, 2009, Τήνιος, 2010β). Οι προβολές αυτές (ελλείψει άλλων) προσέφεραν και το απαραίτητο ποσοτικό υπόβαθρο για τις παρεμβάσεις του Ν3863/10. (IMF, 2010, OECD, 2011).

Στην διαδικασία που οδήγησε στην νομοθετική παρέμβαση η συμμετοχή της κοινής γνώμης ήταν ελάχιστη – η μεταρρύθμιση ήταν κάτι που επεβλήθη 'άνωθεν' (Τήνιος, 2010α, Ματσαγγάνης, 2010, Στεργίου και Σακελλαρόπουλος, 2011), ενώ ο βαθμός κατανόησης των τεκταινομένων ήταν ελλιπής. Ακόμη και στα τέλη του 2011, 18 μήνες μετά, δεν ήταν σαφές τι άλλαξε, για ποιόν, πότε και γιατί.

Την περίοδο που οδήγησε στις αλλαγές αλλά και μετά, η στάση της κοινής γνώμης έπαιξε ένα ρόλο που στην καλύτερη περίπτωση ήταν παθητικός και στην χειρότερη έντονα αρνητικός. Η έρευνα γνώμης που εξετάσαμε, που διεξήχθη λίγους μήνες πριν αρχίσουν οι διεργασίες μεταρρύθμισης δίδει μια ερμηνεία γιατί: Η κοινή γνώμη –στο μέτρο που ασχολείται- βλέπει το θέμα των συντάξεων ως ένα παιχνίδι μηδενικού ή ακόμη και αρνητικού αθροίσματος μεταξύ κλάδων και όχι μεταξύ γενεών. Σε ένα τέτοιο παιχνίδι προτιμά να μην εμπλακεί καθόλου, αλλά όταν εμπλέκεται δεν έχει τις γνώσεις και τις δυνατότητες να εκτιμήσει τα ίδια της τα συμφέροντα. Αδυνατώντας να φανταστεί το μέλλον, υποχωρεί σε αμυντικό συντηρητισμό όπου το μέγιστο αγαθό είναι μόνο η υπεράσπιση του στάτους κβο.

Στο πλαίσιο αυτό, η σιγή για το πώς μη κρατικοί πυλώνες θα μπορούσαν να ενταχθούν σε πλαίσιο συνεργασίας, με οριοθετημένο ρόλο για την ιδιωτική ασφάλιση, λειτουργεί καταλυτικά. Ελλείψει ρητού ρόλου, ο τομέας αναπτύσσεται αμυντικά, οι δε στάσεις απέναντι στην ιδιωτική ασφάλιση εντάσσονται στην συνολικά απορριπτική γενική στάση για το ασφαλιστικό. Η επιλογή ιδιωτικής ασφάλισης φαίνεται να γίνεται κατανοητή ως άλλη μια επένδυση στο status quo, μια επένδυση που, και αυτή, πρέπει να τύχει υπεράσπισης. Έτσι σκληρύνουν οι στάσεις. Αντί συνέργειας μεταξύ ιδιωτικής και κοινωνικής ασφάλισης ευνοείται η αμοιβαία αμφισβήτηση και ανταγωνισμός.

Βιβλιογραφία

Ξενόγλωσση βιβλιογραφία

- Agnieszka, C. (2000). "Pension Reform and Public Information in Poland", Social Protection Discussion Paper 0019, The World Bank.
- Barr, N. and Diamond, P. (2010). *Reforming pensions: A short guide*, New York and Oxford: Oxford University Press.
- Boeri, T., Börsch-Supan, A. and Tabellini, G. (2001). "Would you like to shrink the welfare state? The opinions of European citizens", *Economic Policy*, 16 (32), pp. 9-50.
- Boeri, T., Börsch-Supan, A. and Tabellini, G. (2002). "Pension Reforms and the Opinions of European citizens", *American Economic Review*, 92 (2), pp. 396-401.
- Boeri, T., Börsch-Supan, A. and Tabellini, G. (2005). "How would you like to reform your pension system? The opinions of German and Italian citizens" in Brooks, R. and A. Razin (eds.), *Social Security Reform: Financial and Political Issues in international Perspective*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Boeri, T., Tabellini G. (2012). "Does information increase political support for pension reform?" *Public Choice*, 150 (1), pp. 327-362.
- Burtless, G.S. (2009). "Expanding participation in America's workplace retirement system", in M. A. Orenstein (ed.), *Pensions, Social Security and the Privatization of risk*, New York: Columbia University Press, pp. 40-71.
- Cameron, A. C. and Trivedi, P. K. (2005). *Microeconometrics: Methods and Applications*, Cambridge: Cambridge University Press.
- European Commission (EC) (2012). Pension Adequacy in the European Union 2010-2050. Report prepared jointly by the Directorate-General for Employment, Social Affairs and Inclusion of the European Commission and the Social Protection Committee
- Economic Policy Committee (EPC) (2009). "Ageing Report: Economic and budgetary projections for the EU-27 Member States (2008-2060)", *European Economy*, 2.
- Esping-Andersen, G. (1990). *The Three Worlds of Welfare Capitalism*, Princeton: Princeton University Press.
- ESSPROS (2011). Social Protection, Eurostat, <http://epp.eurostat.ec.europa.eu>
- Featherstone, K., and Tinios, P. (2006). "Facing up to the Gordian Knot: The political economy of pension reform", in E. Mossialos and M. Petmezidou (eds.), *Social Policy Developments in Greece*, Aldershot: Ashgate.
- Fourati, Abid Y. and O'Donoghue, C. (2009). "Eliciting Individual Preferences for Pension Reform", Discussion Paper 2770, CESifo.

- Hinrichs, K. (2000). “Elephants on the move. Patterns of public pension reform in OECD countries”, *European Review*, 8 (3), pp. 353-378.
- IMF (2010). “Greece: Stand-By Arrangement-Review Under the Emergency Financing Mechanism”, IMF Country Report 10/217.
- Kennedy, P. (2003). *A guide to Econometrics*, 5th edition, Oxford: Blackwell.
- Mitchell, O. S. and Zeldes, S. P. (1996). “Social security privatization: a structure for analysis”, *American Economic Review*, 86 (2), pp. 363-367.
- O'Donnell, O. and Tinios, P. (2003). “The Politics of Pension Reform: Lessons from Public Attitudes in Greece”, *Political Studies*, 51 (2), pp. 262-281.
- OECD (2011). International Gateway for Financial Education, <http://www.financial-education.org>
- OECD (2010). Insurance Statistics Yearbook, Paris, also in <http://stats.oecd.org>
- OECD (2011). *Greece: economic Surveys*, Paris.
- Pierson, P. (2000). “Increasing Returns, Path Dependence, and the Study of Politics”, *The American Political Science Review*, 94 (2), pp. 251-267.
- Schwarz, A. M. and Demirge-Kunt, A. (1999). “Taking Stock of Pension Reforms Around the World”, Mimeo, Washington DC: World Bank.
- Thaler, R.H. and Sunstein, C.R. (2009). *Nudge: Improving Decisions about Health, Wealth and Happiness*, Revised edition, New York: Penguin.
- Tinios, P. (2005). “Pension Reform in Greece: ‘Reform by Instalments’ – A blocked process?”, *West European Politics*, 28, pp. 402-409. Also in Featherstone, K. (ed.), (2006). *Politics and Policy in Greece*, London: Routledge. (Ελληνική μετάφραση, ‘Η ασφαλιστική μεταρρύθμιση με δόσεις – μια φραγμένη διαδρομή’ Κ. Featherstone (επιμ.), *Πολιτική στην Ελλάδα: η πρόκληση του εκσυγχρονισμού*. Αθήνα: εκδόσεις Οκτώ).
- Tinios, P. (2010). “Vacillations around a Pension Reform Trajectory: time for a change?”, GreeSe paper 34, Hellenic Observatory Papers on Greece and Southern Europe, London School of Economics.
- Tinios, P. (2011). International Accounting Standards as catalysts for pension reform: Greek pensions and the public/private boundary, *Journal of European Social Policy*, vol.21 (2), pp. 164-177.
- Tompson, W. and Price, R. (2009). *The Political Economy of Reform: Lessons from pensions, product markets and Labour Markets in ten OECD Countries*, Paris: OECD.
- Whitehouse, E. (2000). “Pension Reform, Financial Literacy and Public Information: A Case Study of the United Kingdom”, Social Protection Discussion Paper 0004, The World Bank.

- Whiteside, N. (2006). "Private Pensions and Public Policy: The public-private divide reappraised" στο Clark, G.L., Munnel, A.H. and Orszag, J.M. (eds.), *The Oxford Handbook of Pensions and Retirement Income*, Oxford: Oxford University Press.
- Zweifel, P. (2000). "The Division of Labor between Private and Social Insurance" στο G. Dionne (ed.), *Handbook of Insurance*, Huebner International Series on Risk, Insurance and Economic Security, Dordrecht: Kluwer Academic Publishers.

Ελληνόγλωσση βιβλιογραφία

- Αμίτσης, Γ., Αναγνώστου-Δεδούλη, Α. και Κατρούγκαλος, Γ. (επιμ), (2010). *Το Ελληνικό Σύστημα Ασφαλιστικής Προστασίας: Η μεταρρύθμιση των πυλώνων της δημόσιας και Επαγγελματικής Ασφάλισης υπό το πρίσμα του ευρωπαϊκού κεκτημένου*, Σάκουλας, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα.
- Γιαννίτσης, Τ. (2007). *Το Ασφαλιστικό (ως ορφανό πολιτικής) και μια διέξοδος*, Πόλις, Αθήνα.
- Επιτροπή Σπράου (Επιτροπή για την Εξέταση της Μακροπρόθεσμης Οικονομικής Πολιτικής) (1997). *Οικονομία και Συντάξεις: Συνεισφορά στον Κοινωνικό Διάλογο*, Αθήνα: Εθνική Τράπεζα της Ελλάδος.
- Καραβίτης, Ν. (2011). Συντάξεις: Πέρα από τον Πρώτο Πυλώνα, Μελέτη IOBE, http://www.iobe.gr/index.asp?a_id=96
- Ματσαγγάνης, Μ. (2010). Βιώσιμες και δίκαιες συντάξεις σε μια ανοικτή κοινωνία, Athens Review of Books, Φεβρουάριος, σελ. 42-46.
- Στεργίου, Α. και Σακελλαρόπουλος Θ. (επιμ.) (2011). *Η Ασφαλιστική μεταρρύθμιση: Πόρισα, Εισηγήσεις, Άρθρα*. Αθήνα: Διόνικος.
- Τήνιος, Π. (2003). *Ανάπτυξη με Αλληλεγγυη: Ένα πλαίσιο για τις Συντάξεις του νέου αιώνα*, Αθήνα: Παπαζήσης.
- Τήνιος, Π. (2010α). Το κόστος της σιωπής και η αξία της αμφισβήτησης. Συντάξεις, προβληματισμός, χρεοκοπία, Athens Review of Books, Ιούλιος.
- Τήνιος, Π. (2010β). *Ασφαλιστικό: Μια μέθοδος ανάγνωσης*, Αθήνα: Κριτική.
- Τήνιος, Π. και Πουπάκης, Σ. (2010). "Πώς διαβάζει η κοινή γνώμη το ασφαλιστικό;" στο Τήνιος (2010β).
- Τήνιος, Π. και Πουπάκης, Σ. (2011). "Από τι εξαρτάται η στάση απέναντι στην ασφαλιστική μεταρρύθμιση; Ανάλυση μιας έρευνας γνώμης", Εισήγηση στο 2ο Πανελλήνιο Επιστημονικό Συνέδριο στην Εφαρμοσμένη Οικονομική, Παν/μιο Θεσσαλίας, Απρίλιος.
- Χαρδούβελης, Γκ. (2011). 'Ο χρηματοοικονομικός τομέας και το αβέβαιο μέλλον της Ελληνικής οικονομίας' στο Χαρδούβελης, Γ.Α. και Γκόρτσος, Χ. (επιμ.) Η διεθνής κρίση, η κρίση στην Ευρωζώνη και το ελληνικό χρηματοπιστωτικό σύστημα, Ένωση Ελληνικών Τραπεζών.

Χριστοδουλάκης, Ν. (2011). *Σώζεται ο Τιτανικός; Από το Μνημόνιο, ξανά στην Ανάπτυξη*.
Αθήνα: Πόλις.